

1. «Το έργο της εκτίμησης των περιουσιών των ανταλλάξιμων προχωρούσε αργά»: α) Ποια λύση έδωσε το κράτος στο πρόβλημα; β) Ποιοι φορείς ενεπλάκησαν στη σχετική διαδικασία;

2. Να προσδιορίσετε τα αποτελέσματα των ελληνοτουρκικών συμφωνιών του 1930.

3. ΠΗΓΗ Οι πρόσφυγες είναι, κατά πλειοψηφία, αρχικά «βενιζελικοί»

Οι πρόσφυγες, προς έκδηλη δυσaráσκεια των πιο συντηρητικών στοιχείων του αυτόχθονος πληθυσμού, ήταν πολυπληθείς και συμπαγώς εγκαταστημένοι, ώστε να δρουν ως ρυθμιστές της πολιτικής ζωής στη διάρκεια του μεσοπολέμου. Μερικοί από τους μη προνομιούχους ήταν επηρεασμένοι ιδεολογικά από τα επαναστατικά δόγματα του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδας (ΚΚΕ), το οποίο είχε ιδρυθεί πρόσφατα (το 1918) και ορισμένοι από τους ηγέτες του κατάγονταν από την Ανατολία. Παρά τις μεγάλες στερήσεις όμως η απήχηση του κομμουνισμού θα παρεμποδιζόταν σημαντικά από την εμμονή της Κομιντέρν (μεταξύ 1924 και 1935) το ελληνικό κόμμα να υποστηρίζει την ιδέα ενός αυτόνομου Μακεδονικού κράτους, η δημιουργία του οποίου θα είχε ως επακόλουθο την απόσπαση μιας μεγάλης περιοχής της Βόρειας Ελλάδας. Από τους νεοεγκατεστημένους πρόσφυγες των οποίων η ζωή είχε ήδη αναστατωθεί μια φορά, λίγοι ήταν διατεθειμένοι να ξαναζήσουν αυτή την εμπειρία. Στην συντριπτική τους πλειοψηφία οι πρόσφυγες παρέμειναν πιστοί στον Ελευθέριο Βενιζέλο, το χαρισματικό οραματιστή μιας Μεγάλης Ελλάδας και επίδοξο ελευθερωτή τους. Το αλτρωτικό του όραμα είχε τώρα καταρρεύσει, αλλά αυτό ερμηνευόταν απόλυτα με την προδοσία της εσωτερικής αντίδρασης και τις μηχανορραφίες εξωτερικών δυνάμεων. Αυτή η αφοσίωση επιβίωσε και μετά την προσέγγιση Βενιζέλου και Κεμάλ Ατατούρκ το 1930, η οποία επιτεύχθηκε μόνο με ουσιώδεις ελληνικές παραχωρήσεις στο ζήτημα των αποζημιώσεων για την τεράστια ακίνητη περιουσία που άφησαν πίσω τους οι πρόσφυγες, φεύγοντας από την Τουρκία. Οι πρόσφυγες ψήφισαν σε μεγάλο ποσοστό υπέρ της κατάργησης της μοναρχίας στο δημοψήφισμα του 1924, το οποίο έφερε αποτέλεσμα 70% (758.472 έναντι 325.322 ψήφων) υπέρ της δημοκρατίας.

R. Clogg, Συνοπτική Ιστορία της Ελλάδας 1770-1990, Αθήνα 1995, σσ. 111-112

Αφού μελετήσετε την παραπάνω πηγή να αναφέρετε τους παράγοντες που συνέβαλαν στη διαμόρφωση των πολιτικών πεποιθήσεων των προσφύγων.

4. ΠΗΓΗ: Η ελληνοτουρκική προσέγγιση (1930)

Η σύμβαση της 10ης Ιουνίου 1930 υπέστη δριμύτατην κριτική εκ μέρους της αντιπολιτεύσεως. Οι Τσαλδάρης και Καφαντάρης έψεξαν τον Βενιζέλο, ότι προέβη εις παραχωρήσεις, χωρίς να λάβη πολιτικά ανταλλάγματα. Ο Βενιζέλος ημφεσβήτησεν ότι η Ελλάς υπέστη θυσίας διά της συμφωνίας. Ημφεσβήτησεν ότι η αξία των εγκαταλειφθεισών περιουσιών υπό των Ελλήνων εις Τουρκίαν ήτο μεγαλύτερα από την αξίαν των εγκαταλειφθεισών υπό των Τούρκων. Υπεστήριξεν ότι και εξωγκωμένα ενεφανίζοντο υπό των δικαιούχων τα ενεργητικά, ότι η αξία των εγκαταλειφθεισών περιουσιών εξέπεσε μετά την αναχώρησιν του ελληνικού στοιχείου, ότι αι ελληνικάί περιουσίαι εν Τουρκία απετελούντο από κινητάς αξίας, κατά το πλείστον, αι οποίαι δεν επροστατεύοντο από την Συνθήκην της Λωζάννης, ενώ, αντιθέτως, αι εν Ελλάδι τουρκικάί ήσαν αποκλειστικώς ακίνητοι.

Τέλος, και αυτό ήτο το σοβαρώτερον επιχείρημα, ετόνισεν ότι, ως προέκυψεν από την πείρα επτά ετών, η εκτίμησις των εκατέρωθεν περιουσιών θα απήτει πολλές δεκαετίαι, χωρίς και να είναι βέβαιον ότι το αποτέλεσμα της εκτιμήσεως θα ήτο ευνοϊκόν δια την

Ελλάδα. Εις την επίκρισιν του Τσαλδάρη, ότι δεν ελήφθη πρόνοια προστασίας των ελληνικών μειονοτήτων εν Τουρκία, απήντησεν ότι «οι Έλληνες της Τουρκίας, είτε ραγιάδες, είτε πολίται Έλληνες, θα τύχουν υποστηρίξεως εκ μέρους της τουρκικής κυβερνήσεως, αναλόγως προς την ανάπτυξιν των φιλικών και στενών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών».

Ως προς το πολιτικόν αντάλλαγμα, υπεσχέθη ότι τούτο δεν θα εβράδυνε να δοθή. Ο Βενιζέλος, εξ άλλου, ηρνήθη να δεχθή την αξίωσιν που διετύπωσαν ωρισμένοι προσφυγικοί κύκλοι, όπως το ελληνικόν κράτος υποκατασταθή εις όλας τας υποχρεώσεις τας οποίας η Τουρκία υπείχεν εκ της συμβάσεως περί ανταλλαγής ως προς την ανταλλάξιμον περιουσίαν. Εις την συνεδρίασιν της Βουλής της 25ης Ιουνίου 1930, κατά την οποίαν εξέθεσεν εν όλη του τη εκτάσει το προσφυγικόν ζήτημα, απέδειξεν ότι οι πρόσφυγες είχαν λάβει κατά μέσον όρον τα 15% της εν Τουρκία περιουσίας των, ότι τοις εξησφαλίσθη η απόκτησις στέγης και ότι δια την αποκατάστασιν και περίθαλψίν των το κράτος είχε δαπανήσει 30.290 εκατομμύρια δραχμών, δηλαδή περί τα 80 εκατομμύρια χρυσών λιρών. Ο Βενιζέλος, κατά την συνεδρίασιν ταύτην, υπεστήριξεν ότι η Ελλάς ανέλαβε δια της συνθήκης περί ανταλλαγής την υποχρέωσιν να χρησιμοποιήση την εις το έδαφός της ανταλλάξιμον περιουσίαν δια την αποζημίωσιν των προσφύγων και ότι την υποχρέωσίν της ταύτην την εξεπλήρωσεν.

Αλλ' οσονδήποτε και αν ήτο επαχθής δια την Ελλάδα η σύμβασις της 10ης Ιουνίου, τίποτε το καλύτερον δεν ημπορούσε να πραγματοποιηθή. Η Τουρκία εξήτει, ευθύς εξ αρχής, τον πλήρη συμψηφισμόν. Η Ελλάς αντεπρότεινεν όπως τα ουδέτερα μέλη της Μικτής Επιτροπής Ανταλλαγής αναλάβουν την εφαρμογήν συνοπτικού και συνολικού συστήματος εκτιμήσεως. Η τουρκική κυβέρνησις απεδέχθη, τελικώς, την ελληνικήν πρότασιν, τα ουδέτερα δε μέλη υπέδειξαν τον γενικό συμψηφισμόν. Να ηρνείτο η Ελλάς την υπόδειξιν ταύτην;

Η τουρκική κυβέρνησις δεν είχε κανένα λόγο να βιάζεται. Αντιθέτως, η εκκρεμότης της έδιδε την ευκαιρίαν να δυσχεραίνη ακόμη περισσότερον την θέσιν των 110.000 Ελλήνων της Κωνσταντινουπόλεως, οι οποίοι θα εξηναγκάζοντο να καταφύγουν εις την Ελλάδα. Θα ημπορούσαμεν να υποστώμεν το νέον αυτό προσφυγικόν κύμα; Και ήτο συμφέρον να κενωθή η Κωνσταντινούπολις από τους Έλληνας, έναντι της αβέβαιας προοπτικής που παρείχεν η παράτασις της εκκρεμότητος επί του ζητήματος των εκτιμήσεων; Ο Ελ. Βενιζέλος δεν ανήκεν εις την κατηγορίαν των ανθρώπων που edίσταζον να αναλάβουν ευθύνας. Άλλωστε, όταν η Ελλάς είχε βαστάσει το βάρος της Μικρασιατικής καταστροφής, όταν είχαν υποστή τόσας θυσίας εις άψυχον και έμψυχον υλικόν, ποίαν αξίαν ημπορούσαν να έχουν μερικά εκατοντάδες χιλιάδων λιρών, όταν δια της θυσίας αυτής επετυγχάνετο ένας ευρύτερος διακανονισμός των ελληνοτουρκικών σχέσεων, εγεφυρούτο το από αιώνων χάσμα μεταξύ των δύο λαών και το Αιγαίον πέλαγος μετετρέπετο από χωριστικόν όριον εις συνδέουσαν γέφυραν; Εάν ο Βενιζέλος δεν ανελάμβανε την ευθύνην της οριστικής εκκαθαρίσεως του κυκεώνος των οικονομικών διαμφισβητήσεων μεταξύ των δύο χωρών, εάν άφηνε τα πράγματα να κυλούν όπως προέβλεπον αι μέχρι τότε συμβάσεις, αι ελληνοτουρκικαί σχέσεις καθημερινώς θα εδηλητηριάζοντο, η καχυποψία αμοιβαίως θα εγένετο εντονωτέρα, η προσφυγή εις τους εξοπλισμούς θα καθίστατο αναπόφευκτος, με αποτέλεσμα την επιβάρυνσιν της Ελλάδος δια ποσών θετικώς μεγαλύτερων από την αρνητικήν ζημίαν που υπέστη δια της παραιτήσεως από μιας αξιώσεως αμφιβόλου βασιμότητος. Το θέμα ήτο: Εσύμφερεν ή όχι την Ελλάδα να λησμονήση το παρελθόν και να επιδιώξη ειλικρινώς την αποκατάστασιν φιλικών σχέσεων με την Τουρκίαν; Εσύμφερεν ή όχι να μεταβληθή ο προαιώνιος εχθρός εις φίλον; Εφ' όσον η απάντησις εις το ερώτημα τούτο θα ήτο καταφατική, η συμφωνία της 10ης Ιουνίου παρουσιάζετο

ως το καλύτερον δυνατόν πρώτον βήμα δια την συμφιλίωσιν με την Τουρκίαν. Οι επικριταί, άλλωστε, του Βενιζέλου, όπως απέδειξεν η μετά ταύτα πολιτική των, πίστευον ότι η συμφωνία εκείνη ήτο κατά βάσιν ορθή. Το επιστέγασμα της επελθούσης συνεννοήσεως ήτο το ταξίδιον του Έλληνος πρωθυπουργού εις Άγκυραν, κατόπιν προσκλήσεως της τουρκικής κυβερνήσεως, και η υπογραφή του συμφώνου φιλίας, ουδετερότητος και διατησίας.

Γρ. Δαφνή, Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων (1923-1940), τόμ. Β', εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1997, σσ. 66-68

Αφού μελετήσετε την παραπάνω πηγή και με βάση την αφήγηση του σχολικού σας βιβλίου, να επισημάνετε τα επιχειρήματα που χρησιμοποίησε ο Ελ. Βενιζέλος για να υποστηρίξει τις θέσεις του σχετικά με την ελληνοτουρκική προσέγγιση (Σύμβαση 10ης Ιουνίου 1930).

5. ΠΗΓΗ

Το 1931 τα ανταλλάξιμα κτήματα παραχωρήθηκαν με συμβόλαια ιδιοκτησίας στους πρόσφυγες, αλλά και σε ακτήμονες της Λέσβου. Οι πρόσφυγες Αϊβαλιώτες πίστευαν ότι αδικούνταν με αυτή τη διευθέτηση κι έχοντας στο μεταξύ στείλει και Αϊβαλιώτη βουλευτή στη Βουλή, τον γιατρό Κ. Σίμο, συγκρότησαν αμέσως Επιτροπή και ξεσηκώθηκαν για να σταματήσει η διαδικασία της παραχώρησης των ανταλλάξιμων στους ντόπιους ακτήμονες. Έστειλαν τηλεγραφήματα στην κυβέρνηση με την έμμεση απειλή ότι θα βρουν τρόπο να διεκδικήσουν από μίαν επόμενη κυβέρνηση, την οποία βέβαια θα υποστήριζαν με την ψήφο τους, τα νόμιμα δικαιώματά τους. Και για να αποδείξουν ότι στο αίτημά τους αυτό ήταν όλοι ενωμένοι υπέγραφαν ως «Κοινότης Κυδωνιών και Μοσχονησίων», τίτλος όμως που δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα, αφού δεν είχαν κατορθώσει να εγκατασταθούν όλοι σ' ένα χωριό και να αποτελέσουν μια κοινότητα μαζί με τους Μοσχονήσιους.

Η απογοήτευση των προσφύγων ήταν μεγάλη. Πίστευαν ότι είχαν χάσει την πατρίδα τους εξαιτίας της Μικρασιατικής Εκστρατείας και ότι αντί να βρουν κατανόηση και συμπάρασταση εισέπραζαν την κακοπιστία των ντόπιων και του Ελληνικού Δημοσίου. «Πρόσφυγες και πρόσφυγες, μαζώματα και ακρίδες και βενιζελόμουτρα, αλλά εμάς χαλάσανε την πατρίδα μας, το Αϊβαλί, και φύγανε από εδώ οι Τούρκοι κι ήρθαμε εμείς κι έγιναν κι οι ντόπιοι, οι ξεβράκωτοι, νοικοκυραίοι. Εμάς εκμεταλλεύτηκαν, αλλά και πάλι νοικοκυραίοι σαν εμάς δεν έγιναν».

Η κυβέρνηση Βενιζέλου τελικά παραχώρησε, το χειμώνα του 1930, παρά τις έντονες αντιδράσεις των αγροτών Αϊβαλιωτών και των άλλων προσφύγων, κλήρο στους ντόπιους ακτήμονες. Η παραχώρηση αυτή επέδρασε κατευναστικά πάνω στους ντόπιους και έμμεσα ωφέλησε τους πρόσφυγες, αφού μειώθηκε κάπως η ένταση που δημιουργούσαν οι συγκρουόμενες διεκδικήσεις των ανταλλάξιμων κτημάτων στα μεικτά χωριά. «Κλήρο δεν πήραμε μόνο εμείς, αλλά και οι ακτήμονες. Γι' αυτό όταν λέγανε ότι: "Ήρθαμε πρόσφυγες για να τους φάμε το ψωμί", εμείς τους λέγαμε ότι: "Εμείς είμαστε εκείνοι που ξεσπιτωθήκαμε και γίναμε αφορμή να φύγουν οι Τούρκοι από 'δω για να πάρουν και αυτοί κτήμα, που σ' εμάς, στο Αϊβαλί, είχε και ο φτωχότερος"».

Αφού μελετήσετε την παραπάνω πηγή και με βάση τις γνώσεις σας από το σχολικό βιβλίο να αναφερθείτε: α) στα αιτήματα των προσφύγων σε σχέση με τα ανταλλάξιμα β) στις σχέσεις τους με τους ντόπιους.